

ZPRÁVA O STAVU LIDSKÝCH PRÁV V ČESKÉ REPUBLICE V ROCE 2024

Úřad vlády
České republiky

zmocněnkyně vlády pro lidská práva

Úvodní slovo zmocněnkyně vlády pro lidská práva

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

v ruce držíte zprávu o ochraně lidských práv v České republice a o jejich praktickém dodržování v roce 2024. Zprávu Vám přináším společně s Odborem lidských práv a ochrany menšin Úřadu vlády. Zprávu každoročně přinášíme již od roku 1998, ale Zpráva za rok 2023 byla první v novém, stručnějším a čtivějším formátu. K němu jsme obdrželi velmi pozitivní zpětnou vazbu, a tak z něj vycházíme i pro rok 2024. Protože navíc šlo o poslední celý rok volebního období, zahrnuli jsme mimořádně i lidskoprávní doporučení pro příští čtyři roky.

Při tvorbě Zprávy vycházíme z dotazníkového šetření mezi členy a členkami Rady, jejích Výborů a dalších poradních orgánů vlády. Všem přispěvatelům chci tímto moc poděkovat. Tato spolupráce nám umožňuje získat lepší obraz o tom, která lidskoprávní témata mezi odbornou veřejností a stakeholdery rezonují, kde je aktuálně potřeba dosáhnout systémové změny, nebo co se naopak daří zlepšovat. Jednotlivé odborné vstupy třídíme a propojujeme, hledáme průniky a shody a vše kompilujeme do srozumitelné a věřím, že i čtivé podoby.

Rok 2024 byl v mnoha ohledech důležitý. V posledním celém roce před volbami do Poslanecké sněmovny jsou legislativní i další systémové procesy v plném proudu. Řadu úkolů se již podařilo splnit a mnoho jich je nadějně v řešení. O všech novinkách se dočtete na následujících stranách, ráda bych však upozornila na několik klíčových změn:

- vzniká nový systém dostupného bydlení,
- novela zákona o sociálních službách zavádí nezávislý stížnostní mechanismus,
- Ústavní soud zrušil podmínku chirurgického zákroku pro úřední změnu pohlaví,
- novela zákona o soudnictví ve věcech mládeže zlepšuje procesní postavení dětí mladších 15 let,
- přijetí zákazu umisťovat děti do tří let věku do ústavní péče,
- zřízení funkce ochránce práv dětí a národní lidskoprávní instituce.

Také pokračovalo nebo bylo zahájeno mnoho procesů, které byly dokončeny během mimořádně úspěšného prvního pololetí roku 2025. Podrobně se o nich dočtete v příští výroční Zprávě – a bude se na co těšit. Mimo jiné jde o přijetí nepřijatelnosti fyzických trestů v občanském zákoníku, zavedení dětského certifikátu, ochranu obětí sexualizovaného násilí v Lex Anička, vznik strategických doporučení k pedsudečnému násilí a nenávisným projevům a přijetí systémových opatření pro podporu lidí intelektovým znevýhodněním a chováním náročným na péči.

Tyto změny jsou výsledkem mnohaleté práce lidí, kterým záleží na ochraně důstojnosti a práv každého člověka včetně zranitelných a marginalizovaných skupin. Je mi velkou ctí moci se po jejich boku na těchto změnách podílet. Pokud se chcete dozvědět víc, ráda bych vás pozvala k sledování [mé práce](#) a [Odboru lidských práv a ochrany menšin Úřadu vlády](#) na sociálních sítích.

Přeji příjemné čtení.

Klára Šimáčková Laurenčíková
zmocněnkyně vlády pro lidská práva

Obsah

Metodologie vzniku Zprávy	2
Práva dítěte.....	3
Rovnost a ochrana menšin.....	6
Lidská práva a moderní technologie	10
Právo na důstojný život	13
Mučení, špatné a nedůstojné zacházení	15
Práva cizinců	18
Lidskoprávní doporučení pro příští volební období	21

Metodologie vzniku Zprávy

Cílem Zprávy o stavu lidských práv je zachytit klíčové momenty a změny sledovaného roku a přinést doporučení, která reagují jak na tento vývoj, tak na dlouhodobější problémy. Zpráva není kompilátem oficiálních dat a stanovisek úřadů, ale syntézou příspěvků expertů a expertek zapojených do poradních orgánů vlády v oblasti lidských práv. Konkrétně jde o [rady vlády v gesci Odboru lidských práv a ochrany menšin](#) a [Radu vlády pro rovnost žen a mužů](#). V případě Rady vlády pro lidská práva byly osloveny i její [výbory](#). Členské základny těchto orgánů jsou tvořeny z poloviny zástupci orgánů veřejné moci a z poloviny občanskou společností a akademickou veřejností.

Z členstva těchto orgánů se ke Zprávě za rok 2024 přihlásilo 49 respondentů, kteří v rámci dotazníkového šetření přispěli 162 zjištěními a 124 doporučeními. Nikdo z respondentů přitom nezvolil možnost zaslat příspěvek anonymně.

Zpráva je členěna na kapitoly, které byly navrženy, aby pokrývaly co nejširší spektrum lidskoprávních témat. Toto členění též odpovídá v zásadě předchozím letům. Každá tematická kapitola začíná zjištěními, které se zaměřují na dění roku 2024. Následují doporučení, která převážně navazují na zjištění, ale také na dlouhodobé problémy vyplývající z předchozích Zpráv, které zatím nebyly vyřešeny.

Zprávu každoročně připravuje, společně se zmocněnkyní vlády pro lidská práva, Oddělení lidských práv, koordinace adaptace a integrace, které též vykonává roli sekretariátu Rady vlády pro lidská práva. Jeho úkolem je využít příspěvky respondentů a připravit návrh Zprávy. Ten je zaslán respondentům k připomínkám a po jejich vypořádání je Zpráva předložena vládě. Participativní přístup je základním stavebním kamenem a klíčovým principem správy poradních a pracovních orgánů v gesci Odboru lidských práv a ochrany menšin Úřadu vlády.

Práva dítěte

1. Ochrana práv dítěte v trestním řízení

Významnou změnou a krokem kupředu v oblasti ochrany práv dětí je přijatá novela zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Zákon upravuje právní zastoupení dětí mladších 15 let a zlepšuje jejich postavení v trestním řízení. Nově musí mít každé dítě právního zástupce, a to bez nutnosti podat návrh soudu. Novela také lépe nastavuje průběh řízení v případě, že společnými pachateli je dítě mladší 15 let a mladistvý. U mladistvého pachatele existovala velká škála odklonů a možností, jak trestní věc vyřešit mimosoudně, u dítěte mladšího 15 let takováto možnost doposud chyběla.

Součástí změny bylo také systematické proškolení advokátů, kteří mohou být ustanoveni jako právní zástupci dětí. Tímto se posiluje odbornost a připravenost právních zástupců jednat v nejlepším zájmu dítěte i v náročných případech. Vzdělání je zaměřeno nejen na legislativní rámec, ale především na praktickou práci s dětskými klienty. Důraz je kladen na citlivý přístup, minimalizaci retraumatizace a porozumění psychologickému vývoji dítěte.

Pozitivní změnou je dále zlepšení přístupu dětských obětí k uplatnění svých práv. V roce 2024 začala fungovat první dětská advokační centra, která poskytují komplexní právní, psychologickou a sociální podporu dětem, které se staly oběťmi trestných činů. Tato centra představují důležitý nástroj v boji proti sekundární viktimizaci dětí a zajišťují, aby jejich hlas v justičním systému nezanikl. Dětská advokační centra představují klíčovou dobrou praxi i na mezinárodní úrovni, jejich počet v České republice však zatím není dostačující.

Další zásadní změnou je nová úprava trestného činu znásilnění. Dítě mladší 12 let je z důvodu nízkého věku vždy považováno za bezbranné a soulož nebo obdobný pohlavní styk s dítětem mladším 12 let je tedy vždy znásilněním, což povede k větší ochraně dětí.

Vedle uvedených zlepšení však v ochraně práv dítěte v kontextu trestního řízení přetrvávají závažné problémy, které vyžadují legislativní a systémová řešení. Jedním z nejčastějších nedostatků je opakovaný výslech dětských obětí, často bez dostatečného zohlednění jejich věku a duševního stavu. Tento postup může vést ke zhoršení psychického stavu dítěte. Je proto potřeba nastavit jasná pravidla pro výslech dětí, včetně využívání videozáznamů, specializovaných výslechových místností a stanoveného limitu počtu výslechů.

Další výzvou je poučování dětských obětí o jejich právech, které je často prováděno nevhodnou formou a jazykem, kterému dítě nerozumí. Zejména poučování o právu odepřít svědeckou výpověď vůči osobě blízké je pro děti často nesrozumitelné. Nejednoznačně je rovněž nastavena role kolizního opatrovníka a zmocněnce poškozeného v trestním řízení, jejichž kompetence se často překrývají a nejsou přesně definovány.

2. Nedostatečné kapacity zařízení pro výkon ochranného léčení u dětí mladších 15 let

Závažným nedostatkem v českém systému zůstává neexistence specializovaného psychiatrického zařízení pro výkon ochranného léčení u dětí mladších 15 let. V praxi tak dochází k situacím, kdy ochranné opatření nařízené soudem nelze adekvátně vykonat, případně dochází k umisťování dětí do nevhodných zařízení či je léčba (i velmi nebezpečných dětí) ukládána jako ambulantní v kombinaci např. s ochrannou výchovou.

Podle respondentů našeho dotazníku by situaci zlepšilo zřízení samostatného ústavu pro výkon ochranného léčení se separovanými odděleními pro děti mladší 15 let a mladistvé. Součástí těchto

zařízení by měl být specializovaný personál, mezioborový tým odborníků a důraz na terapeutické programy šité na míru jednotlivým věkovým skupinám a individuálním potřebám.

3. Reforma péče o ohrožené děti a rodiny

Transformace systému péče o ohrožené děti je v České republice dlouhodobě diskutovaným tématem. V roce 2024 byla přijata novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Novelou byla rozšířena odborná pomoc pro rodiny i děti ohrožené násilím s dočasnými službami až na šest měsíců, a došlo také k úpravě řady procesních postupů v oblasti ústavní výchovy. Novela zakazuje umisťování dětí do tří let do ústavní péče nebo navyšuje státní příspěvek na výkon pěstounské péče. Navíc věková hranice pro zákaz umisťování do ústavů se bude dále posouvat – od roku 2027 půjde o děti do čtyř let věku a od roku 2028 dokonce do sedmi let.

V této souvislosti tedy dochází k ukončení činnosti dětských domovů pro děti do tří let (DD3, tzv. kojenecké ústavy) ke konci roku 2024. Z návštěv těchto zařízení vyplývá, že jsou zde děti často umístěny spíše ze sociálních důvodů než z potřeby lůžkové péče. Navíc značný podíl těchto dětí je starších tří let, v některých případech i starších deseti let. Ukončení činnosti těchto ústavů vyžadovalo podporu ze strany MPSV, aby byly zajištěny důstojné podmínky pro každé dítě, které v těchto ústavech pobývalo. Důraz se nyní výrazně přesouvá na mezioborovou spolupráci a case management. Podpora by měla směřovat na ranou intervenci (v těhotenství a raném rodičovství), terénní rodinnou asistenci, podporu bydlení, dostupnost sociální práce na školách, specializaci a profesionalizaci pěstounů a posílení odlehčovacích služeb pro rodiny pečující o děti se zdravotním postižením. Tato opatření jsou navíc doprovázena osvětovými kampaněmi na podporu pěstounství.

Navzdory pozitivnímu vývoji ze zjištění vyplývá, že systém ochrany dětí je roztržštěný a chybí koordinace a jednotné řízení. Nadále přetrvává potřeba komplexní reformy ústavní výchovy a systému péče o ohrožené děti. Kapacity odborných služeb jsou nedostatečné napříč sektory a chybí služby, které by s rodinami intenzivně pracovaly na rodičovských kompetencích tak, aby dětem byly zajišťovány všechny potřeby. Nepodařilo se dopracovat a předložit návrh zákona o ochraně dětí a podpoře rodin, který by měl systém sjednotit a modernizovat.

4. Zřízení pozice veřejného ochránce práv dětí

Mezi nejvýznamnější témata roku 2024 patří projednávání novely zákona č. 349/1999 Sb. o veřejném ochránci práv, která zavádí instituci ochránce práv dětí. Česká republika byla jednou z posledních evropských zemí, která neměla dětského ombudsmana ani národní lidskoprávní instituci. To se nakonec od 1. července 2025 mění. Dětský ombudsman má nezávislý mandát k ochraně práv dětí, poskytuje prostor pro dětské hlasy a zastupuje je v oblastech, kde dnes nejsou slyšeny. Nově může ochránce práv dětí vstupovat do soudních řízení nebo dokonce navrhnout jejich zahájení, pokud to je v nejlepším zájmu dítěte. Děti budou mít právo hovořit s ombudsmanem bez přítomnosti nebo souhlasu svého zákonného zástupce.

Doporučení

1. Podporovat fungování dětských advokačních center a zvyšování jejich kapacit.
2. Ve větší míře využívat finanční prostředky získané od pachatelů trestných činů na přímou podporu obětí.
3. Vytvořit strategii pro dětské oběti trestných činů včetně věku a psychickému stavu přiměřeného poučování o právech, jasně a citlivě nastavených pravidel pro výsledky dětí, financování služeb pro dětské oběti a systému sběru dat.
4. Zřídit samostatný ústav pro výkon ochranného léčení se separovanými odděleními pro děti mladší 15 let a mladistvé.

5. Předcházet odebírání dětí z rodin cílenou podporou na práci s rodinami v terénu, ranou intervencí a podporu bydlení (včasná identifikace a řešení problému)
6. Posílit síť pěstounů a specializaci pěstounů na různé potřeby dětí (např. zdravotní postižení či sociokulturního znevýhodnění).
7. Navýšit kapacity odborných služeb pro ohrožené děti a rodiny (s důrazem na krizovou intervenci), vytvořit dostupnou škálu nástrojů, které budou okamžitě použitelné v případě potřeby.

Rovnost a ochrana menšin

1. Staré problémy a nové nástroje v romské inkluzi

V roce 2024 proběhla revize a následná aktualizace vládní [Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů \(Strategie romské integrace\) 2021–2030](#). Aktualizovaná strategie reaguje na ekonomický a sociální vývoj od přijetí původní strategie v roce 2021. Vychází přitom z [výběrových šetření](#) situace romské populace v Česku, která proběhla v letech [2022](#) a [2024](#). Tato šetření potvrdila přetrvávající rozdíly mezi romskou a většinovou populací. Romové jsou nejen mladší, ale i méně vzdělaní, v menší míře zaměstnaní a na méně kvalifikovaných pozicích. Mají tudíž nižší příjmy, jsou více ohroženi chudobou a žijí tak v horších podmínkách, což vede i k jejich horšímu zdravotnímu stavu, jak potvrzují i další výzkumy zmíněné v loňské Zprávě. Romové se rovněž cítí být více společensky odmítáni a vylučováni, vnímají, že se k nim ostatní chovají hůře a mají také menší důvěru ve stát a společnost. Mezi oběma šetřeními došlo k určitému pokroku v oblastech vzdělání, zaměstnání či bydlení. Nakolik bude tento pozvolný trend pokračovat ukážou až další šetření, k nimž vznikla i nová [metodika](#).

Jedním z nejvýznamnějších a klíčových problémů zůstává nerovný přístup romských dětí ke vzdělávání. Ani po 17 letech nebyl dosud naplněn rozsudek Evropského soudu pro lidská práva [D.H. a ostatní proti České republice](#). Podle aktuálních [analýz](#) jsou romské děti stále nadměrně vzdělávány ve speciálních vzdělávacích programech. Socioekonomické znevýhodnění komplikuje jejich zapojení do běžného vzdělávání, které navíc nedokáže vhodně pracovat s jejich potřebami. Romští žáci jsou pak přerazováni do speciálních škol, které mají jejich potřebám vyhovovat lépe. Vedle toho se romští žáci koncentrují v určitých školách, které jsou pak považovány za méně kvalitní. Proto je opouštějí žáci z většinové společnosti, což opět prohlubuje romskou segregaci. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy proto počátkem roku 2024 vydalo nový [akční plán](#), ve kterém se soustředilo na tři otázky – [podpora škol](#), [reforma poradenského systému](#) a [etnická desegregace](#). Podpora škol má spočívat především ve financování inkluze žáků se vzdělávacími potížemi, pozic sociálních pedagogů a pomoci rodinám s úhradou nákladů vzdělávání. Poradny mají být více centrálně vedeny a metodicky podporovány v nových diagnostických přístupech. Desegregace má pak být společným úsilím státu i samospráv ve vzájemné odborné spolupráci. V budoucích letech se ukáže, do jaké míry tyto kroky pomohly.

2. Postavení žen v současné společnosti ve světle obecného vývoje

V roce 2024 proběhla revize a následná aktualizace vládní [Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021–2030](#). Aktualizovaná strategie má přinášet nová efektivnější opatření a tím lépe reagovat na současné výzvy jako válka na Ukrajině, zvyšování cen zboží, služeb a energií či rychlý rozvoj využívání umělé inteligence. Strategie v tomto vychází z mezinárodních závazků České republiky, které však nejsou vždy důsledně naplňovány. Např. [směrnice o sladování pracovního a rodinného života](#), která posiluje práva zaměstnanců na sladění zaměstnání s péčí o své blízké, byla do českého práva [implementována](#) až s ročním zpožděním. [Směrnice o zlepšení genderové vyváženosti mezi členy orgánů kotovaných společností](#), která má posílit pozici žen ve vedení obchodních společností a ve veřejném životě, měla být uvedena do českého práva koncem roku 2024, ale [dosud se tak nestalo](#). Česká republika rovněž ne vždy reaguje na mezinárodní vývoj a trendy. Vláda minulý rok předložila oběma komorám Parlamentu ČR k odsouhlasení přistoupení k [Úmluvě Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách](#) (tzv. Istanbulská úmluva). Senát však úmluvu neschválil a Poslanecká sněmovna se jí vůbec nezabývala.

V předchozím roce byla přijata [změna pojetí trestného činu znásilnění](#), které nemá již být založeno na překonávání násilí či zneužití bezbrannosti, ale na nerespektování nesouhlasu s pohlavním

stykem (tzv. [NE znamená NE](#)). Nový [zákon o domácím násilí](#) pak [definuje tento jev](#) v jeho fyzické, psychické či finanční podobě mezi osobami blízkými či spolužijícími a posiluje ochranu jeho obětí. K pozitivním změnám tedy dochází, nicméně nedostatky existují ve včasném naplňování mezinárodních závazků.

3. Problémy péče o seniory v ústavních zařízeních

Výzkum různých forem násilí se v roce 2024 zaměřil na [špatné zacházení se seniory v institucionální péči](#). Dotazníkové šetření mezi zaměstnanci zařízení sociálních služeb pro seniory ukázalo na výskyt v podstatě všech typů násilí. Nejčastější bylo emoční a psychické násilí a zanedbávání. Násilí se přitom nejčastěji dopouštěli sami klienti vůči jiným klientům, o něco méně pak příbuzní klientů, ale i samotní zaměstnanci zařízení. Důležitější, než počty jednotlivých činů je však spíše fakt, že praktický neexistuje zařízení bez ohledu na svou velikost, typ či zřizovatele, kde by se nějaká forma násilí na seniorech nevyskytovala.

Rozšířenost násilí na seniorech v pobytových sociálních službách tak nemůže být jen selháním jednotlivců, ale jde spíše o systémový problém. K jeho řešení může přispět např. [nově](#) zavedená povinnost respektovat a chránit soukromí, integritu a důstojnost klientů sociálních služeb, jejíž porušení je spojeno s pokutou až 300 000 Kč, anebo také možnost stížnosti na poskytování sociálních služeb s právem přezkumu Ministerstvem práce a sociálních věcí. Uvedená pravidla budou také součástí standardů příslušných služeb a jejich dodržování bude kontrolováno inspekcemi. Další kroky by však měly následovat včetně např. deinstitucionalizace sociálních služeb zmíněné v loňské Zprávě.

4. Důstojný život lidí se zdravotním postižením mezi námi

Dlouhodobým problémem zůstává důstojné postavení lidí se zdravotním postižením v české společnosti. Jedním z hlavních aspektů je přitom jejich rovné společenské uznání a maximální umožnění nezávislého života v běžné společnosti. K tomu je ovšem nutné i dostatečné finanční zabezpečení a podpora. Hlavní roli v tomto směru hraje u nás příspěvek na péči. Ten se sice v roce [2024](#) po [dvou letech](#) opětovně zvýšil, avšak jeho první dva stupně jsou pro praktický život nadále příliš nízké, jak upozorňuje nejen [veřejný ochránce práv](#). Lidé se zdravotním postižením tak musí finanční zdroje pro svůj nezávislý život hledat z jiných dávek či např. u svých blízkých. To je však v rozporu nejen se smyslem příspěvku na péči, ale i s Listinou základních práv a svobod, Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením a dalšími závazky ČR. Je tedy na místě příspěvek v I. a II. zvýšit ideálně i s mechanismem valorizace podobně jako např. u důchodů.

[Výzkum](#) veřejného ochránce práv z roku 2023 k poskytování zdravotní podpory ve školách ukázal obecný nedostatek povědomí, nejistotu a obavy z poskytování podpory dětem se zdravotním postižením, což může vést i k jejich vyčleňování ze školních aktivit. Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a zdravotnictví proto aktualizovala své [společné sdělení k zajištění zdravotní podpory ve školách a školských zařízeních](#). Sdělení vymezuje možnosti školy poskytnout dětem se zdravotním postižením po dohodě s rodiči základní podporu bez nutné zdravotnické odbornosti. Zároveň uvádí úkony, které naopak zdravotní odbornost již vyžadují. Konkrétní příklady se pak vztahují na případy diabetu či epilepsie a další diagnózy budou v budoucnu následovat. To může pomoci zapojení těchto dětí do běžného vzdělávání.

I když lidé se zdravotním postižením žijí samostatně, setkávají se nadále s přehlížením a nepochopením. Nejvyšší soud ve svém [rozsudku](#) správně upozornil, že pokud má být člověk omezován ve své svéprávnosti, musí mít možnost se k tomu vyjádřit a projevit svůj názor. Soudce od toho může upustit pouze pokud omezovaný člověk na svém vyjádření netrvá. Pokud slyšení přece jen není ze zdravotních či jiných důvodů možné, má se soudce přesto pokusit omezovaného člověka zhlédnout, aby si mohl sám učinit názor na jeho situaci. Právo mu ostatně dává i možnost provést

výslech či zhlédnutí mimo soudní síň a setkat se s omezeným člověkem v jeho přirozeném prostředí. Soudce mu tak nejen dá pocit bezpečí a jistoty, ale seznámí se i s jeho situací a zdravotním stavem. Klíčové je rovněž, aby soudce provedl tyto úkony osobně a nedelegoval je na soudní personál. Podobně veřejný ochránce práv [připomněl](#), že i notáři se při své činnosti musí řídit Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením. Měli by tedy své služby poskytovat tak, aby lidé se zdravotním postižením mohli uplatnit svá práva stejně jako s ostatní. To může v některých případech znamenat např. provést jednání mimo vlastní kancelář v bezbariérovém prostoru nebo upravit termín jednání. Těmito kroky tak státní orgány mají vyjít lidem se zdravotním postižením vstříc a rovněž tak naplňovat jejich práva.

5. Změny pro LGBT+ lidi v České republice

V roce 2024 došlo v právech LGBT+ lidí k poměrně významným změnám. Byla schválena [novela občanského zákoníku](#), která měla vstup do manželství otevřít i párům stejného pohlaví. K tomu však nakonec nedošlo. Jako politický kompromis byl vytvořen pro páry stejného pohlaví nový institut partnerství. Toto [partnerství](#) je upraveno stejně jako manželství v občanském zákoníku, uzavírá se stejným způsobem jako manželství a vztahují se na něj obdobně ustanovení o manželství. Na práva a povinnosti partnerů se vztahují ustanovení o právech a povinnostech manželů, nestanoví-li zákon jinak. Občanský zákoník však stanoví jinak v případě osvojení. Společnými osvojiteli dítěte se mohou stát pouze manželé, nikoliv partneři. Partner může osvojit dítě buď sám stejně jako manžel, anebo pouze přiosvojit dítě svého partnera. Rozdíly v právech párů stejného a různého pohlaví tedy nadále přetrvávají.

Ústavní soud rovněž v květnu 2024 [zrušil](#) podmínku chirurgického zákroku pro úřední změnu pohlaví. Připomněl, že i trans lidé mají svou lidskou důstojnost a mají právo žít a vystupovat ve společnosti v souladu s tím, jakým člověkem se vážně a prokazatelně cítí být, a tedy i s tím, jak subjektivně vnímá svoje pohlaví. Proto si trans lidé mohou změnit své úřední pohlaví i v České republice, a to již více než 30 let. Kvůli této změně úředního pohlaví však nesmí být nuceni jakkoliv měnit svůj vzhled a funkčnost svého těla chirurgickými operacemi či jinými léčebnými zákroky. Jak stanoví i [Úmluva o lidských právech a biomedicíně](#), jakýkoliv léčebný proces musí být v zásadě dobrovolný. Nelze tedy stavět trans lidi před dilema – buď tělesná integrita, nebo právní uznání. Ústavní soud proto právní úpravu občanského zákoníku a zákona o specifických zdravotních službách zrušil. Avšak účinnost svého výroku odložil o celý rok, aby zabránil právní nejistotě a umožnil zákonodárci přijmout novou právní úpravu, která již bude v souladu s ústavním pořádkem i [mezinárodním právem](#). Návrh takové právní úpravy dosud nebyl přijat.

6. Nový přístup k předsudečnému násilí a nenávistným projevům

Česká republika dlouhodobě eviduje [nízké množství policíí vyšetřovaných případů předsudečného násilí](#) (poslední dostupná data uvádějí 91 případů za celý rok 2023). To však neznamená, že by k násilným trestným činům motivovaným předsudkem vůči například národnosti, etnicitě, náboženství, zdravotnímu postižení, pohlaví nebo sexuální orientaci nedocházelo. Z mezinárodního srovnání, [relevantních výzkumů](#) a [doporučení](#) víme, že při absenci promyšleného a funkčního mechanismu zaznamenávání předsudečného motivu podpořeného robustním školením (zejména policistů) nemusí oficiální statistiky odrážet realitu. Součástí problému je tzv. under-reporting, tedy neochota obětí tyto incidenty hlásit, často způsobená obavami nebo nedůvěrou v policii. Nízký počet případů může ukazovat i nedostatečnou schopnost orgánů činných v trestním řízení tyto případy efektivně identifikovat, prokázat a trestat.

V roce 2024 zřídila zmocněnkyně vlády pro lidská práva mezirezortní pracovní skupinu k předsudečnému násilí a nenávistným projevům. Cílem bylo přenést nejlepší zahraniční praxe a doporučení mezinárodních organizací do České republiky. Současně Úřad vlády uspěl se svou

žádostí v rámci projektu *Partnership Initiative* a díky tomu získal finanční prostředky od Evropské komise na organizaci workshopu a studijních návštěv zaměřených na budování kapacit a expertizy v klíčových institucích v ČR.

Dlouhodobou výzvou je též otázka systémového nastavení podpory obětí těchto činů, které útočí na marginalizované skupiny a jsou často vysoce traumatizující. Jak potvrdil mj. [workshop](#) organizovaný Úřadem pro demokratické instituce a lidská práva OBSE, ve spolupráci s Úřadem vlády a Ministerstvem spravedlnosti, je potřeba přijmout mezioborovou a mezirezortní strategii podpory obětí, včas implementovat revidovanou směrnici o obětech a posílit financování služeb pro oběti tak, aby pokrylo pomoc všem zvláště zranitelným obětem.

Doporučení

1. Přijmout mezirezortní strategii podpory obětí trestných činů, která bude mít jasně určeného gestora a bude obsahovat měřitelné cíle i adekvátní alokaci prostředků.
2. Provádět kroky k ukončení segregace Romů a naplňování jejich rovných příležitostí ve vzdělávání i jinde.
3. Ratifikovat Úmluvu Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí a zlepšit implementaci směrnic EU o rovnosti žen a mužů do českého práva.
4. Podporovat deinstitucionalizaci sociálních služeb a další kroky kultivující prostředí v sociálních službách.
5. Nastavit dostatečnou výši příspěvku na péči zejména v I. a II. stupni a zavést zákonná pravidla pro jejich valorizaci.
6. Přijmout novou právní úpravu úřední změny pohlaví trans lidí.

Lidská práva a moderní technologie

1. Ochrana osobních údajů

V oblasti ochrany osobních údajů došlo v roce 2024 k řadě posunů. Negativním zjištěním je nadměrný sběr dat státními institucemi. V roce 2024 byly registrovány četné případy, které poukazují na potřebu důsledného dodržování zásad ochrany osobních údajů, práva na soukromí a transparentnosti při zavádění digitálních nástrojů státní správou. Ministerstvo průmyslu a obchodu navrhlo novelu vyhlášky, která by poskytovatelům připojení k internetu ukládala povinnost zaznamenávat navštívené webové stránky uživatelů. Aplikace eDoklady, určená k digitálnímu prokazování totožnosti, odesílala informace o tom, kdo a komu se legitimoval, což vyvolalo kritiku ohledně neoprávněného sběru dat.

Pokračuje plošný sběr telekomunikačních dat v rozporu s evropským právem. Stávající právní úprava umožňuje plošné a nerozlišující shromažďování údajů (bez předběžného výběru rizikových skupin) až na 6 měsíců, což je neúměrné ve srovnání s ostatními evropskými státy, které data vůbec nezadržují nebo tak činí na výrazně kratší dobu. Plošný a nerozlišující sběr dat představuje podle [Soudního dvora EU](#) závažný zásah do základních práv na soukromí a ochranu osobních údajů. [Nejvyšší soud v rozsudku z 27. března 2024](#) připustil, že česká právní úprava může pro rozpor s unijním právem zasahovat do osobnostních práv.

Úprava dlužnických registrů v zákoně o ochraně spotřebitele, zákoně o bankách a zákoně o spotřebitelském úvěru je zastaralá a neodpovídá standardům ochrany osobních údajů. V této úpravě chybí dostatečná diferenciací doby uchovávání údajů podle závažnosti záznamu, dostatečná informační povinnost vůči subjektu údajů, dále chybí regulace scoringových metod a soft-law nástroje (zejména kodex chování podle čl. 40 GDPR). Omezené jsou pravomoci dozorového úřadu.

2. Digitální znevýhodnění a právo na nedigitální alternativu

Problematika digitálního znevýhodnění je v Česku stále spíše přehlížena, na což v roce 2024 poukázaly nové studie. Značné nerovnosti existují jak v přístupu k digitálním službám, tak v kompetencích je plně využívat. Řada lidí zažívá vyloučení z veřejného života a mnoha služeb. To je navíc posíleno tím, že jde častěji o osoby v sociálně tíživé situaci, vyššího věku, se zdravotním postižením, s nižším dosaženým stupněm vzdělání nebo obyvatel menších obcí. Ze studií [vyplývá](#), že určitou formou digitálního znevýhodnění je ohrožena asi čtvrtina obyvatel Česka.

Digitální znevýhodnění zasahuje do celé řady oblastí života – příkladem mohou být slevové aplikace v obchodech, platby za jízdné kartou, digitalizace bank, placení za parkování nebo podávání žádostí o dotace. S narůstajícími podněty se setkává i Kancelář veřejného ochránce práv (KVOP). Nejde pouze o problém veřejné správy, klíčová je též role soukromých subjektů poskytujících některé klíčové služby, jako jsou banky nebo dodavatelé energií.

Kromě dopadů na osobní život jednotlivců nelze přehlížet ani celospolečenský dopad na ekonomiku, odolnost a soudržnost společnosti. Tyto dopady nejsou dostatečně zmapovány ani reflektovány ve strategických dokumentech.

S tématem digitálního vyloučení úzce souvisí právo na nedigitální alternativu. V kontextu pokračující digitalizace státní správy je nezbytné zachovat pro odůvodněné případy nedigitální alternativy, aby nedocházelo k diskriminaci digitálně znevýhodněných osob, které nemají přístup k internetu nebo s ním neumí zacházet. Zásadní je zajistit právo zákonných zástupců na zachování analogového

přístupu k informacím o dětech ve školním vzdělávání. Úplné a principiální vyloučení analogové komunikace může porušit zásadu rovnosti a přístupu ke vzdělání.

3. Přístupnost internetových stránek

V roce 2024 posílilo úsilí o zajištění přístupnosti digitálních služeb pro všechny občany, včetně osob se zdravotním postižením. Důležitým posunem je zřízení mezioborové Pracovní skupiny pro přístupnost digitálních služeb pod Radou vlády pro informační společnost s cílem zajištění efektivnějšího naplňování přístupnosti digitálních služeb a posílení dohledových mechanismů pro dodržování zákona Přístup k digitálním službám je chápán jako nezbytná součást realizace základních lidských práv, zejména práva na rovné zacházení, přístup k informacím, komunikace se státem a účast na veřejném životě.

Potřeba zvyšovat přístupnost digitálních služeb vyplývá z mezinárodních lidskoprávních standardů, evropského práva, i české legislativy. Například jde o [Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením](#) nebo [zákon o přístupnosti internetových stránek a mobilních aplikací](#). Tyto standardy však dlouhodobě nejsou důsledně naplňovány a přes posílení pozornosti o toto téma řada institucionálních problémů přetrvává.

Nedostatečná je přístupnost webů pro lidi se zdravotním postižením. Čtyři roky od zavedení zákonné povinnosti je přístupnost stále nenaplňovaná, o čemž svědčí například analýza společnosti ACTUM Digital. Povinnost zajistit přístupnost webů veřejné správy není spjata s žádnou sankcí za nedodržení, což ztěžuje její vymahatelnost. Zákon navíc neukládá veřejným subjektům povinnost zajistit přístupnost svých webů i pro uživatele českého znakového jazyka. Z povinných subjektů jsou částečně vyjmuty vysoké školy, jejichž weby a digitální systémy jsou nadále často nepřístupné.

4. Ochrana informační integrity a lidských práv v digitálním prostoru České republiky

Informační prostor přímo ovlivňuje uplatnění základních lidských práv – práva na svobodu projevu, přístup k informacím a účast na veřejném životě. Česká republika čelí rostoucímu ohrožení ze strany dezinformačních kampaní, nenávisných projevů a zahraniční propagandy, které podkopávají důvěru ve státní instituce, oslabují demokracii a zvyšují nerovnosti.

Pojem „dezinformace“ je však nedostatečný – opatření je třeba rámovat konceptem informační integrity, jak doporučují [OSN](#), [EU](#) a [OECD](#). Posílení odolnosti společnosti vyžaduje mezioborovou a mezirezortní spolupráci, zejména v předvolebních obdobích, kdy je manipulace nejrizikovější. Nutná je rovněž ochrana plurality médií a podpora nezávislého ověřování informací.

V roce 2024 vstoupily v účinnost klíčová evropská nařízení pro regulaci digitálního prostoru: [akt o umělé inteligenci](#) a [nařízení o digitálních službách](#) (DSA). Zatím se však nepodařilo implementovat je do českého právního řádu a zapojit české úřady do vymáhání těchto nařízení. Návrh zákona o digitální ekonomice, který implementuje nařízení DSA, byl předložen Parlamentu, ale dosud nebyl projednán. V ČR proto nelze plně využívat ochrany práv na digitálních platformách (např. sociálních sítích), kterou nařízení uživatelům poskytuje.

Technologie nejsou samy o sobě hrozbou, ale bez odpovědného rámce akcelerují erozi lidských práv. Česká republika musí chránit informační integritu systematicky a s ohledem na lidská práva – vytvářet prostředí, které aktivně podporuje práva jednotlivců a zajišťuje bezpečný, otevřený a pluralitní informační prostor.

Doporučení

1. Přehodnotit a omezit rozsah sběru osobních údajů státními institucemi na nezbytné minimum, a to v souladu s evropským právem. Zavést efektivní kontrolní mechanismy a sankce za neoprávněné zpracování dat. Posílit práva občanů na transparentní informování o tom, jak a proč jsou jejich data sbírána a využívána.
2. Posílit ochranu osobních údajů v úpravě dlužnických registrů.
3. Komplexně a systémově uchopit problematiku digitálního znevýhodnění na meziresortní úrovni. Digitální znevýhodnění by mělo být pravidelně monitorováno. Mělo by být konzistentně dodržováno právo na nedigitální alternativu.
4. Zajistit systematickou podporu přístupnosti digitálních služeb a online prostoru. Integrovat potřeby všech uživatelských skupin do digitalizačních strategií a plánů, včetně zajištění finančních prostředků. Zvýšit osvětu týkající se přístupnosti webových stránek pro lidi se zrakovým a sluchovým postižením. Novelizovat zákon č. 99/2019 Sb., tak, aby uložil všem školám a školským zařízením povinnost plně zpřístupnit jejich weby a interní informační systémy, včetně finanční podpory škol ze strany MŠMT.
5. Posílit mezioborovou diskuzi a hodnocení dopadů na lidská práva při zavádění technologií do rozhodovacích procesů.
6. Přijmout národní rámec pro ochranu informační integrity založený na lidských právech a svobodě projevu. Implementovat do českého právního řádu akt o umělé inteligenci a nařízení o digitálních službách. Posilovat transparentnost fungování digitálních platforem, chránit práva uživatelů na soukromí a bezpečí, podporovat plurální, nezávislou mediální scénu, vzdělávat veřejnost v oblasti informační gramotnosti.

Právo na důstojný život

1. Systémové změny v podpoře v nouzi

V roce 2024 byl představen nový systém pomoci lidem v nouzi. Většinu dávek státní sociální podpory (přídavek na dítě, příspěvek na bydlení) a pomoci v hmotné nouzi (příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení) má nahradit jedna dávka státní sociální pomoci. Ta má být složena ze čtyř komponent – živobytí, bydlení, dítě a pracovní bonus jako posílení příjmů z pracovní aktivity – které by lidé dostávali jednotlivě podle své potřeby. Cílem této [reVize](#) dávek má být především sjednocení a zjednodušení celého systému a zpřístupnění podpory všem potřebným. Podpora má být zároveň lépe zacílena na ty, kteří svou situaci chtějí aktivně řešit – pracují, pokud mohou, posílají děti do školy atd. K tomu by měl nový systém motivovat i odstraněním tzv. bodů zlomu, kdy při zvýšení příjmu dojde ke ztrátě podpory. Zacílení posílí také zohledňování majetku žadatele a jeho rodiny při posuzování nároku na dávku. Systém by měl rovněž více podporovat sociální začleňování lidí v nouzi.

Na problémy v současném systému upozorňují i nevládní organizace například ve zprávě [Caritas Cares 2024](#) a analýzách [Reforma nepojistných dávek](#) či [Dávková reforma – hlavní problémy a rizika](#). Zprávy souhlasí s tím, že systém je komplikovaný, nedostatečně cílený, málo motivační a efektivní, avšak zároveň dodávají, že je i přetížený, restriktivní, demotivující a stigmatizující. Proto dávky čerpá jen minimum těch, kteří na ně mají nárok. Pokud si lidé chtějí zvýšit své příjmy, uchylují se častěji k nelegální práci či k rizikovým půjčkám. Od čerpání dávek je však odstrašuje nejen složitost systému, ale i přetíženost Úřadu práce. Ten nemá prostor vždy poskytovat nutné poradenství, a naopak dochází k chaotickému a nevstřícnému přístupu, pozdnímu vyplácení přiznané pomoci a trestání za sebemenší prohřešky. Roli však hraje i společenské stigma spojené se sociálními dávkami. Nový systém přináší určitá pozitiva jako zjednodušení a možné zpřístupnění pomoci, ale jiné problémy vytváří nebo zachovává. Celkové pojetí dávek je totiž spíše restriktivní.

Základní podmínkou pro získání podpory je pracovní aktivita žadatele. Zranitelné osoby, které pracovat nemusí, jsou však vymezeny příliš úzce, neboť mezi ně nepatří např. samoživitelé s dětmi na 1. stupni základní školy, invalidé v 1. stupni anebo dlouhodobě nemocní. U složky bydlení je pak nastavení maximálních proplácených nákladů na bydlení většinou příliš nízké, aby dokázalo zajistit bydlení na běžném trhu. Zranitelné rodiny, které mají vyšší podporu bydlení, pak musí být tvořeny výlučně zranitelnými členy. Komponenta dítě má být podmíněna pracovní aktivitou všech členů domácnosti a školní docházkou dítěte. Finanční podpora je přitom klíčová pro budoucí úspěch chudých dětí. Za neplnění povinností při pobírání dávky pak hrozí vyřazení z evidence Úřadu práce až na 6 měsíců, které může vést ke ztrátě či omezení podpory, a tudíž k opětovnému sociálnímu propadu. Míra podpory a její nastavení tedy dostatečně účinně nechrání před příjmovou a energetickou chudobou. Ta též není důsledně sledována.

Podle evropských a mezinárodních standardů by samotná [sociální podpora](#) měla být adekvátní pro pokrytí všech základních potřeb, dostupná bez zbytečných bariér a začleňující člověka plně do společnosti. Podpora by měla být spojena se sociálním poradenstvím, které pomáhá sociálnímu začlenění.

Sociální začleňování není jenom o dávkovém systému, ale i o dalších formách podpory a zajištění důstojných pracovních podmínek. V tomto směru je pozitivní, že v roce 2024 byl přijat [zákon o integračním sociálním podniku](#), který by měl umožnit rozvoj sociální ekonomiky. Rovněž byl vytvořen [mechanismus pro valorizaci minimální mzdy](#), která má postupně růst až na skoro polovinu průměrné mzdy. Dopad změn tzv. [flexibilní novely zákoníku práce](#), bude muset být zhodnocen v budoucnu. K tomu se přidává např. také dlouhodobě nízké životní i existenční minimum ve světle inflace, od něhož se většina dávek odvíjí, jak potvrzuje i [studie think-tanku IDEA](#) při Akademii věd.

2. Nový systém dostupného bydlení

Přístup k dostupnému bydlení byl již v loňské Zprávě identifikován jako jeden z nejzásadnějších problémů České republiky. V roce 2024 byl vládou schválen [zákon o podpoře bydlení](#), který má přinést systém podpory bydlení dle zahraničních vzorů, který se již osvědčil i v některých českých městech a obcích. Systém má být založen na kontaktních místech pro bydlení v každé obci s rozšířenou působností. Kontaktní místa by měla vždy posoudit bytovou situaci žadatele a jeho rodiny a navrhnout nutnou podporu. Podpora může spočívat v poradenství s řešením problému s bydlením, v nasměrování na další podpůrné služby nebo v pomoci se získáním dávkové podpory či s nalezením nového vhodného bydlení.

Dostatek dostupného bydlení pak má zajistit finanční podpora pronajímání obecního bydlení či poskytování garancí soukromým vlastníkům na hrazení nákladů bydlení, aby se tak do systému zapojilo co nejvíce bytů. Bezproblémové bydlení v těchto bytech pak bude podporovat asistence pro nájemníky, která jím pomůže v plnění jejich povinností a předcházení případným problémům jako neplacení nájemného, poškození bytu, konflikty s vlastníkem či sousedy apod. Asistenci a bydlení s ručením budou poskytovat registrované odborné subjekty jako nevládní organizace, obce, kraje či jejich organizace, jejichž činnost bude podporována státem. Stát bude [finančně](#) podporovat i výstavbu dostupného bydlení. Zákon má tedy [potenciál](#) přinést poměrně významnou změnu v dostupnosti bydlení v České republice. Proto by měl být co nejdříve přijat a uveden v život.

3. Exekuce dávek před Ústavním soudem

Ústavní soud v roce 2024 [zrušil](#) možnost exekuce dávek pomoci v hmotné nouzi za účelem úhrady pokut za některé přestupky. Shledal zde totiž rozpor s ústavní garancí podpory v hmotné nouzi, která má zajistit pomoc nezbytnou pro zajištění základních životních podmínek, aby každý mohl vést alespoň elementárně důstojný život. Zákon však umožnil dávku strhávat bez jakýchkoliv limitů, takže člověk v nouzi by zůstal úplně bez podpory. Podporu by ztratili i ostatní členové jeho domácnosti, kteří se nijak neprovinili. Chráněné byly pouze nezletilé děti, kterým mělo zůstat jejich životní minimum. Jiné zranitelné skupiny jako senioři či lidé se zdravotním postižením nikoliv. Srážky prováděné v případě přeplatku dávek přitom ponechávají oprávněným alespoň existenční minimum. To ukazuje, že z dávek srážky provádět lze, ale musí se tak činit přiměřeně a s respektem k základním právům.

Doporučení

1. V rámci reformy dávkového systému
 - a. zahrnout mezi zranitelné skupiny všechny, kteří nemohou vyvíjet pracovní aktivitu,
 - b. nastavit podporu bydlení tak, aby umožnila platit náklady bydlení na běžném trhu,
 - c. nepodmiňovat komponentu dítě pracovní aktivitou rodiny a školní docházkou dítěte,
 - d. odstranit příliš přísné sankce vedoucí ke ztrátě podpory.
2. Důstojně nastavit životní a existenční minimum a zavést mechanismus jeho valorizace.
3. Co nejdříve uvést do praxe systém dostupného bydlení podle nového zákona.

Mučení, špatné a nedůstojné zacházení

1. Chybějící koncepce ústavního ochranného léčení

V současné době České republiky stále chybí koncepce ochranného léčení a jeho zákonný rámec je nedokonalý. Dlouhodobým nedostatkem je absence jasného plánu rozvoje ochranného léčení, což v důsledku tvoří prostředí nebezpečné jak pro pacienty, tak pro personál.

Kancelář veřejného ochránce práv v roce 2024 vydala první ucelenou [analýzu dat zaměřených na zranitelné pacienty v ochranném léčení](#). K 20. dubnu 2023 ústavní ochranné léčení vykonávalo v psychiatrických nemocnicích celkem 867 pacientů, z toho 115 pacientů ze zranitelných skupin. Největší podíl mezi posledně jmenovanými tvořily ženy (více než čtyři pětiny, přesně 84 %), více než desetinu pacientů (13 %) představovali cizinci. V průměru byli pacienti ze zranitelných skupin hospitalizováni 68 km od místa svého bydliště (nepočítaje cizince). V ochranném léčení se nacházeli i cizinci s velmi nízkou znalostí českého jazyka, což mohlo být překážkou účinné léčby.

V žádném z analyzovaných případů se soudy nezabývaly zvláštní zranitelností pacienta a možných nepřiměřených dopadů ochranného léčení. Více než třetina rozhodnutí o uložení ochranného léčení (35 %) neobsahovala odůvodnění. V téměř polovině zbylých rozhodnutí chyběly zásadní informace jako postoj pacienta k jeho trestné činnosti. V minulosti došlo i k případům chybných znaleckých posudků, a tedy neoprávněnému uložení ochranné ústavní léčby.

Zjištěny byly navíc opakující se případy nedůstojného zacházení při ochranné ústavní léčbě. Jedná se například o nucenou medikaci, která nebyla předepsána lékařem. Tyto skutečnosti jsou těžko prokazatelné a použitelné důkazy při stížnosti nejsou jasně definované. Pacient tak není dostatečně chráněn. Dále byly hlášeny případy zkreslených výstupních zdravotnických zpráv v neprospěch pacienta. Za pozitivní krok kupředu lze však považovat, že Ministerstvo zdravotnictví akceptovalo připomínku Kanceláře veřejného ochránce práv, která zavede oprávnění státního zástupce k doзору v místech výkonu ochranného léčení. Státní zastupitelství by tuto novou působnost mělo začít vykonávat od 1. července 2025.

Efektivitu soudního přezkumu v těchto případech může ohrožovat nízká kvalita znaleckých posudků. Tyto posudky hrají v rozhodování soudů významnou roli, pro posuzovaného je nicméně v praxi často obtížné získat revizní posudek v případě nízké kvality nebo pochybení znalce. Jistou roli v tom může hrát též profesní sounáležitost v rámci lékařské profese. Veřejný ochránce práv též zaznamenal [nedostatky v prověřování stížnosti na soudní znalkyni](#).

2. Novelizace zákona o sociálních službách

Novelizace zákona o sociálních službách, která probíhala v roce 2024 zavádí nezávislý stížnostní mechanismus (§ 99a, § 99b zákona o sociálních službách), a upravuje tak předešlý nevyhovující stav, kdy nebylo možné podat „opravný prostředek“ k nezávislému subjektu proti vyřízení stížnosti poskytovatelem. Pokud poskytovatel stížnost zamítal nebo vůbec neřešil, neměli klienti a další osoby efektivní možnost zjednatí nápravy. Nově může vyřízení stížnosti přezkoumat Ministerstvo práce a sociálních věcí. Pokud ministerstvo stížnost vyhodnotí jako oprávněnou, uloží poskytovateli povinnost odstranit nevyhovující stav. Pokud tak neučiní, může mu být uložena pokuta až 500 000 Kč.

Novela zákona o sociálních službách také reaguje na nutnost postihovat tzv. „špatné zacházení“, tedy v tomto případě jednání, které nerespektuje lidskou důstojnost. V praxi se jedná například o nezajištění bezpečí, nerespektování sociální autonomie, posilování závislosti na poskytované péči

nebo neodůvodněné používání omezovacích prostředků. Pokud poskytovatelé tuto povinnost poruší, bude jim hrozit pokuta až 300 000 Kč (s účinností od ledna 2026).

Naopak stále nebylo naplněno dlouhodobé legislativní doporučení ochránce k zakotvení závazného personálního a materiálně-technického standardu v sociálních službách. Z poznatků vyplývá, že některá zařízení nemají dostatečné podmínky pro poskytování individualizovaných služeb a péče, což může vést ke špatnému zacházení s klienty. Zákon o sociálních službách sice obecně předepisuje poskytovatelům, aby zajistili personální, materiální a technické podmínky odpovídající druhu poskytovaných sociálních služeb, ale bez konkretizace ve formě prováděcího právního předpisu je dané ustanovení nejasné a nedostatky téměř nelze postihovat. Trvá tak doporučení připravit návrh novely zákona o sociálních službách, která bude obsahovat zmocňovací ustanovení umožňující MPSV vydat prováděcí právní předpis upravující personální a materiálně-technický standard v sociálních službách.

3. Ústavní péče o děti

Současný stav ústavní péče popisují námi oslovení experti a expertky jako zásadně nevyhovující. V roce 2024 na situaci opětovně upozornila Kancelář veřejného ochránce práv ve [zprávě o dětech se specifickými potřebami v ústavní péči](#) a v [tiskové zprávě ze dne 30. října 2024](#), které vychází z návštěv zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy poskytující služby dětem s ochrannou výchovou, extrémními poruchami chování a závislostními problémy. Současný systém neumí reagovat na potřeby dětí, které soudy svěřily do péče státu, jelikož nynější právní úprava přistupuje k potřebám těchto dětí uniformně. V ústavních zařízeních přitom vyrůstá široká škála dětí, které mají velmi rozličné potřeby. Ty je nutné zmapovat a přizpůsobit jim systém péče.

Z [návštěvy Kanceláře veřejného ochránce práv v jednom dětském domově](#) také vyplynulo, že zde na dětech byly vykonávány fyzické tresty. Příčinou byl vysoký počet umístěných dětí s náročným chováním a tomu neodpovídající kapacita personálu. Zástupce ochránce jednal o situaci i s hejtmanem a zástupci krajského úřadu, tedy zřizovatele. Výsledkem jednání je příslib navýšení počtu pracovníků v denních službách.

4. Vězeňství

Dlouhodobým problémem českého vězeňství je přeplněnost věznic, což dle zjištění Kanceláře veřejného ochránce práv představuje největší riziko pro vznik ponižujících nebo dokonce nelidských podmínek a znemožňuje nápravu vězňů. Počet vězněných osob byl v roce 2024 stále na vzestupu. Česká republika navíc nadále nesplňuje doporučený standard Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) pro podlahovou plochu ve věznicích. Přetrvávají také pochybnosti ohledně efektivity vyšetřování a stíhání případů špatného zacházení a mučení. [Případ z věznice ve Světlé nad Sázavou](#) ilustruje obtížnost prokazování, zda byla naplněna skutková podstata trestného činu mučení.

Pozitivní změnu přinesla novela zákona o výkonu trestu, která stanoví nová pravidla pro exekuci a insolvenční srážky ve výkonu trestu. Pravidla platí stejně pro všechny a narovnávají tak nerovnosti v příjmech odsouzených. Dále bylo navýšeno sociální kapesné pro osoby ve výkonu trestu odnětí svobody ze 100 na 150 Kč měsíčně.

Značný posun ve sběru dat provedla nevládní organizace RUBIKON Centrum, organizace České priority a Vězeňská služba ČR. Díky nim vznikla [studie k recidivě vězněných osob dle genderu, typu propuštění a doby od výstupu z výkonu trestu](#). Jedná se o první analýzu svého druhu v ČR. Současně se zpracováním studie byl Vězeňské službě ČR předán algoritmus a metodika, podle které může ze svých dat údaje pravidelně aktualizovat a společně s dalšími aktéry je využívat.

5. Nedobrovolné hospitalizace

V říjnu 2024 vydalo Ministerstvo zdravotnictví [metodický pokyn](#), který má za cíl sjednotit postupy poskytovatelů zdravotních služeb při nedobrovolné hospitalizaci pacientů. Pokyn zdůrazňuje, že k nedobrovolné hospitalizaci by mělo docházet pouze tehdy, když nelze poskytnout zdravotní péči méně omezujícím způsobem. Tento pokyn představuje důležitý krok k posílení ochrany práv pacientů hospitalizovaných bez jejich souhlasu.

Doporučení

1. Přijmout národní koncepci ochranného léčení.
2. Provést reflexi právní úpravy ochranného léčení a zabezpečovací detence.
3. Připravit návrh novely zákona o sociálních službách, která zmocní MPSV vydat prováděcí právní předpis upravující personální a materiálně-technický standard v sociálních službách.
4. Revidovat skutkovou podstatu trestného činu mučení v trestním zákoníku s ohledem na jeho minimální využívání ze strany OČTŘ.
5. Nastavit standard, například formou vnitřního předpisu Vězeňské služby, zacházení s trans osobami ve vězeňství.
6. Zajistit rozšíření metodického pokynu Ministerstva zdravotnictví ke sjednocení postupů poskytovatelů zdravotních služeb při nedobrovolné hospitalizaci pacientů do praxe.

Práva cizinců

1. Integrace příchozích z Ukrajiny

Česká republika patří mezi země, které vzhledem k počtu příchozích z Ukrajiny po začátku agrese Ruské federace čelí nejnáročnějším výzvám v oblasti adaptace a integrace. Černé scénáře růstu nesnášenlivosti a dezinformací, které by vedly k masivnímu odklonu veřejnosti od pomoci Ukrajincům a Ukrajinkám, se nenaplnily. Přesto ale čelíme řadě problémů. Těmi se zabývá Vládní grémium pro adaptaci a integraci držitelů dočasné ochrany v gesci Ministerstva práce a sociálních věcí spolu s tzv. Výkonným výborem, zmocněnkyní vlády pro lidská práva a Odborem pro lidská práva a ochranu menšin Úřadu vlády.

Dočasná ochrana pro Ukrajince prchající před válečným konfliktem byla prodloužena o další rok. Sporné ale zůstávají podmínky pro získání dočasné ochrany v ČR. České úřady např. neudělují dočasnou ochranu Ukrajincům, kteří ji dříve získali nebo o ni požádali v jiném státě, což je podle [veřejného ochránce práv](#) i správních soudů v rozporu s evropským právem. I přes soudní rozhodnutí Ministerstvo vnitra i nadále podobné žádosti odmítá jako nepřijatelné. Ministerstvo respektuje jednotlivé rozsudky, ale setrvalým vydáváním správních rozhodnutí rozporných s ustálenou rozhodovací praxí soudů (včetně Nejvyššího správního soudu) narušuje princip právního státu.

V roce 2024 též došlo ke zpřísnění podmínek podpory pro ukrajinské uprchlíky. Od 1. září je bezplatné humanitární ubytování poskytováno pouze nově příchozím, a to po dobu 90 dnů. Po uplynutí této lhůty musí všechny osoby s dočasnou ochranou včetně zranitelných osob své ubytování hradit. Započitatelné náklady na bydlení, které tvoří jednu ze složek humanitární dávky a slouží k pokrytí nákladů na bydlení pro ty, jejichž příjmové poměry jim neumožňují zajištění základních životních potřeb, byly sice částečně zvýšeny. Existuje však významná skupina osob (zejména zranitelné osoby, jako senioři, matky s dětmi, osoby se zdravotním hendikepem), pro kterou jsou tyto částky nedostačující k úhradě přiměřeného bydlení a důstojnému životu. To je v rozporu [s čl. 13 směrnice o dočasné ochraně](#).

I přesto, že v roce 2024 vzrostla zaměstnanost příchozích z Ukrajiny na 80 % ekonomicky aktivních, většina pracujících pracuje v zaměstnáních pod svou kvalifikací, mj. i kvůli jazykové bariéře. Dalším problémem je práce v podmínkách neférového zaměstnávání (prekarizovaná práce, nelegální zaměstnávání, pracovní vykořisťování). Přibližně polovina příchozích z Ukrajiny zůstává pod hranicí chudoby. To vyvolává otázky o dostatečnosti sociální pomoci uprchlíkům.

2. Pracovní vykořisťování

Nelegální a neférové zaměstnávání v Česku představuje závažný systémový problém. Může mít různé formy – práce „na černo“, „švarcsystém“, nebo zastřené zprostředkování (tzv. „pseudoagentury“). V případě cizinců je tento problém často spojen s velkou závislostí na agentuře nebo jiném subjektu. Například proto, že jde zároveň o poskytovatele ubytování. Riziko ztráty bydlení pracovníka nutí snášet nedůstojné podmínky a udržuje jej v ekonomické závislosti a sociální izolaci. Neféroví zaměstnavatelé zneužívají právních institutů jako je dohoda o pracovní činnosti nebo dohoda o provedení práce nebo osmidenní lhůtu pro registraci u České správy sociálního zabezpečení. Nepropojenost státních databází, složitá definice závislé práce a slabé kompetence a personální kapacity inspekce práce ztěžují kontrolu a vymahatelnost práva. Situaci zhoršuje společenská tolerance obcházení pracovněprávních i jiných právních norem a atmosféra strachu

mezi vykořisťovanými osobami. Stále chybí jasná definice pracovního vykořisťování a mechanismy na jeho včasné odhalení i v oblasti trestního práva.

3. Detence nezletilých cizinců

České zákony nadále umožňují detenci nezletilých cizinců bez doprovodu a rodin s dětmi. Nezletilí patří mezi nejzranitelnější skupiny a detence má prokazatelný negativní dopad na jejich fyzické i duševní zdraví. Detence nezletilých v rozporu s Úmluvou pro práva dítěte i Evropskou úmluvou o lidských právech, jelikož je vždy v rozporu s nejlepším zájmem dítěte. Praxe zajišťování nezletilých v České republice je dlouhodobě kritizována lidskoprávními organizacemi. V případě detence rodin s nezletilými dětmi totiž sice český zákon omezuje dobu zajištění na polovinu, není zde však žádné omezení věku dítěte. I přes zlepšení podmínek v zařízení pro zajištění cizinců Bělá Jezová má samotná detence negativní důsledky.

Nepříjatelností a dopady detence na děti ve světle standardů mezinárodního práva se v září 2023 zabýval ve svém [podnětu](#) Výbor pro práva cizinců. Na to navázala Rada vlády pro lidská práva [usnesením](#), kde vyzývá k ukončení detencí rodin s dětmi k 1. lednu 2026 a zavedení účinných alternativ k zajištění. Ty jsou podle výzkumů levnější a vedou migrující osoby k větší spolupráci s úřady. Na základě usnesení Rady vlády pro lidská práva se v roce 2024 scházela Pracovní skupina k zavedení alternativ k detenci na Ministerstvu vnitra. Cílem pracovní skupiny je nastavení pilotního projektu alternativ a po jeho vyhodnocení uvedení alternativ k detenci pro rodiny s dětmi do praxe.

4. Vzdělávání dětí s odlišným mateřským jazykem

V některých lokalitách a regionech jsou kapacity základních škol nadále přetížené a je tak ohrožené začlenění žáků s odlišným mateřským jazykem (zejména dětí příchozích z Ukrajiny) do povinné školní docházky. Zároveň se tím zvyšuje riziko segregace na zbývajících školách na území zřizovatele s volnou kapacitou. V případě středního vzdělávání je přetrvávající problém chybějící jazyková příprava při přechodu mezi základní a střední školou, která představuje bariéru úspěšného začlenění mladých lidí do středního vzdělávání. Pouze 25 % mladých migrantů ve věku 15–19 let dochází do středních škol (oproti 89 % českých vrstevníků). Nedostatečná dlouhodobá jazyková podpora během studia navíc ohrožuje jejich školní úspěšnost a ve vyšší míře než u českých žáků vede k předčasným odchodům ze vzdělávání.

5. Implementace Paktu o azylu a migraci

V [prosinci 2024 zveřejnilo Ministerstvo vnitra „Akční plán realizace dílčích opatření vedoucích k zamezení zneužívání azylu v nelegální migraci“](#) jako národní plán k implementaci Paktu o azylu a migraci, který reformuje evropské azylové a migrační právo. Akční plán obsahuje řadu zpřísnujících opatření, jako je rozšíření možností detence, omezení přístupu k právní pomoci nebo omezení přístupu k lékařské péči (včetně zranitelných osob). Některá z navržených opatření představují významné zásahy do lidských práv. V tomto ohledu jsou přísnější, než co požaduje evropská legislativa.

Doporučení

1. Ministerstvo vnitra by mělo změnit praxi vyznačování nepřijatelnosti dočasné ochrany podle Lex Ukrajina, aby byla v souladu s evropským právem a judikaturou správních soudů.
2. Systém pomoci příchozím z Ukrajiny by se měl upravit tak, aby započitatelné náklady na bydlení odpovídaly reálným nákladům.
3. Přijmout opatření ke zlepšení postavení příchozích z Ukrajiny na pracovním trhu, např. zjednodušením procesu uznávání kvalifikací a rekvalifikací, podporou jazykového vzdělávání

a zavedením možnosti získání stabilnějšího a dlouhodobějšího pobytového statusu pro větší počet držitelů dočasné ochrany.

4. Přijmout jasnou strategii a konkrétní opatření na zlepšení situace v oblasti pracovního vykořisťování a nelegálního nebo neregulérního zaměstnání cizinců, např.:
 - a. posílit pravomoci kontrolních orgánů,
 - b. oddělit kontrolu inspekce práce od pobytové agendy,
 - c. zavést formu ochranného pobytu pro cizince, kteří pracovali v neférových podmínkách,
 - d. zvážit legislativní změny na ochranu před nelegálním zaměstnáváním (např. lhůta 8 dnů hlášení na ČSSZ),
5. Ukončit detenci nezletilých (včetně rodin s dětmi) na základě zákona, v souladu s mezinárodními lidskoprávními standardy.
6. Zavést účinné alternativy k detenci v souladu s usnesením Rady vlády pro lidská práva včetně správy jednotlivých případů (tzv. case management) a pobytu v otevřeném režimu s přístupem k základním službám (zdravotní péče, vzdělávání). Mělo by dle možností být maximálně upřednostněno bydlení v soukromí (byty).
7. Důsledně evidovat odmítání dětí z Ukrajiny ze strany škol z kapacitních důvodů za dodržování postupu dle Lex Ukrajina a průběžně revidovat, koordinovat a navyšovat kapacity pro žáky-cizince.
8. Zavést intenzivní jazykovou přípravu před vstupem na střední školu v podobě nultého ročníku nebo přípravného kurzu se zaměřením na intenzivní výuku jazyka, orientaci ve vzdělávacím systému a komplexní podporu, včetně sociálního a kariérního poradenství a psychosociální podpory; přijímací řízení na střední školy by mělo důsledně zohledňovat princip rovných příležitostí ve vzdělávání.

Lidskoprávní doporučení pro příští volební období

V roce 2025 proběhnou volby do Poslanecké sněmovny PČR. Řešení problému popsanych v této zprávě a naplnění formulovaných doporučení tak bude primárně již na nové vládě. Spolu s členkami a členy Rady vlády pro lidská práva, jejích Výborů a dalších pracovních a poradních orgánů vlády jsem se proto pokusila určit klíčová témata, kterým by se budoucí vláda měla věnovat a ideálně je zařadit do svého programového prohlášení. Jsou to konkrétně následující věci:

- Přístupnost digitálních služeb veřejné správy a boj proti digitálnímu vyloučení a znevýhodnění.
- Efektivní a dostupná podpora bydlení a lidí v nouzi.
- Kvalitní a dostupné sociální služby především v terénní a ambulantní formě a řádná ochrana práv jejich klientů.
- Předložení Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí Parlamentu k vyslovení souhlasu s ratifikací.
- Podpora ohrožených dětí a rodin dostupnými službami a předcházení jejich odebrání a umísťování do ústavní péče.
- Podpora integrace cizinců včetně uprchlíků z Ukrajiny na pracovním trhu, v bydlení, vzdělávání a dalších oblastech.
- Zajištění důstojných pracovních podmínek pro všechny včetně cizinců a zamezení pracovnímu vykořisťování, nelegálnímu zaměstnávání a zastřenému zprostředkování.
- Spolupráce a zapojování občanské společnosti do činností veřejné správy a podpora její efektivní participace na správě státu.

*Najdete nás na
linktr.ee/lidskaprava_uvcr

ODBOR LIDSKÝCH PRÁV A OCHRANY MENŠIN
Úřad vlády ČR,
nábřeží Edvarda Beneše 4,
Praha 1, PSČ 118 01
Telefon: 224 002 111
e-mail: posta@vlada.gov.cz
www.vlada.gov.cz